

УДК 373.2.091.214 (477):373.2.015.31:17

Віолета Василівна Городиська,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
загальної педагогіки та дошкільної освіти
Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка,
e-mail: vgorodiska@ukr.net

**ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДУХОВНОГО ВИХОВАННЯ У СУЧАСНИХ ВІТЧИЗНЯНИХ
ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ**

У статті розглянута проблема наповнення світу дошкільників духовними постулатами; з'ясовано зміст поняття «духовність» як одне з важливих конструктів у становленні особистості дитини; розкрито сутність духовно-морального виховання дітей дошкільного віку; проаналізовано специфіку його програмного забезпечення у сучасних вітчизняних закладах дошкільної освіти; а також висвітлено основні компетентності дошкільника у сфері духовних цінностей.

Ключові слова: духовність, духовне виховання дітей, духовне-моральне виховання дошкільників, моральне становлення дітей, духовні цінності, моральні норми.

Постановка проблеми. Сучасна теорія і практика вітчизняної дошкільної освіти вражає зміною світоглядних позицій, переосмисленням традиційних цінностей, гуманістичною спрямованістю, а найголовніше – духовним наповненням навчально-виховного процесу. Проблема духовності набуває сьогодні особливої актуальності. За визначенням філософа Л. Буєвої, духовність людини є показником наявності в неї певної ієрархії цінностей, цілей та змісту життя [1, с. 65]. А дослідження О. Карпенко вважає її «внутрішнім фундаментом людини, що відрізняє її як індивідуальність, виражаючи творчу спрямованість особистості, розкриваючи її інтереси, потреби, уподобання» [2, с. 12].

На нашу думку, духовність визначають моральні цінності, які необхідно прищеплювати дітям ще з дошкільного віку (доброчесність, добросовісність, доброта, щиросердність, працьовитість, пошана до старших, віра в Бога). Власне вони і формують т. зв. «внутрішній стержень» особистості. Ми вважаємо суттєвою прогалиною сучасної дошкільної освіти, її недостатню увагу до духовного чинника виховного процесу в закладах дошкільної освіти. Одним із найбільш необхідних виховних важелів сьогодення є наповнення світу дитини духовністю, що в майбутньому відповідатиме правилівідповідному симбіозу (взаємокорисному співбуттю) людини у суспільстві.

Споконвіку український народ був глибоко емоційним та духовним, але з плином часу, особливо в добу атеїзму, духовні цінності почали нівелюватися, поверховим стало моральне становлення дітей. І нині без перебільшення можемо стверджувати, що т. зв. «духовна ніша» лише починає заповнюватися, суттєво переорієнтовуючи педагогіку дошкільля. Свідченням цього є укладання для вихователів сучасних вітчизняних закладів дошкільної освіти парціальних програм, як «Скарбниця моралі» програма з морального виховання дітей дошкільного віку та «Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку». Їх метою є відродження духовності та духовно-морального виховання дітей дошкільного віку. Автори програм наголошують, що започатковувати його необхідно на ранніх етапах розвитку дитини в умовах сім'ї й продовжувати далі у закладі дошкільної освіти [3]; [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема духовного виховання дітей дошкільного віку здавна була центральною у вітчизняній педагогіці і яскраво представлена у творчому доробку її класиків: Г. Сковороди, К. Ушинського, І. Огієнка, С. Русової, Г. Вашенка, В. Сухомлинського та ін., а також сучасних науковців: І. Беха, А. Богущ, О. Вишневецького, В. Жуковського, М. Євтуха, Л. Москальової, Т. Саннікової, І. Сіданіч, Г. Шевченко та ін.

Формулювання мети статті. Метою статті є розкрити зміст духовного виховання дітей дошкільного віку у сучасних українських освітніх програмах; здійснити їх аналіз та привернути увагу дошкільля (як теоретиків, так і практиків) до цієї надзвичайно актуальної сьогодні проблеми.

Виклад основного матеріалу. Домінанти духовної педагогіки, які поєднують моральні ідеали й загальнолюдські цінності, дотримання етичних норм, прищеплення любові до Бога і ближнього – це чинники, які слугують сьогодні найбільш значущими важелями у становленні особистості дитини.

На порозі XXI ст. сучасні педагоги дошкілля в освітньому процесі дошкільних навчальних закладів використовують різноманітні напрями й методи, особливо посиляючись на Стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016–2020 роки, яка визначає пріоритетність: громадянсько-патріотичного, військово-патріотичного й духовно-морального виховання. На жаль, останнє не представлено належним чином у більшості освітніх чинних програм для вітчизняних закладів дошкільної освіти.

Тому, на нашу думку, сьогодні необхідно заново відбудувати цілісну ієрархію виховних цінностей. І починати слід власне з духовних підвалин. Ось чому духовне виховання є таким актуальним у нашій незалежній державі і пріоритетним завданням для вітчизняних освітян (у т. ч. й дошкільних).

Потреба духовності відчувається вже у повсякденному житті, тому на часі відродження християнської любові як її підґрунтя, відповідно до сучасного рівня її пізнання та розуміння. Необхідність у щось вірити притаманна людині ще з народження. А відтак цю потребу слід розвивати і наповнювати християнським змістом [5, с. 4].

Сучасні педагоги покликані формувати особистість дошкільника на засадах духовності. На думку А. Богуш, поняття «духовність» має багатокомпонентний зміст і в дошкільному дитинстві реалізується у площинах соціально-морального, емоційно-ціннісного, пізнавального, художньо-естетичного й етичного розвитку особистості [Там само, с. 6].

Сучасне нормативно-правове і програмне забезпечення дає нам можливість відстежити питання духовного виховання дітей дошкільного віку. Так, Національна доктрина розвитку освіти України у XXI ст., Базовий компонент дошкільної освіти (2012), Закон України «Про дошкільну освіту», державні програми виховання, навчання та розвитку дитини дошкільного віку визначають домінування особистісної орієнтації в освіті. Дошкільника чи не вперше стали визнавати суб'єктом, а не об'єктом виховного впливу. Як зазначають автори Базового компонента дошкільної освіти, вихідною умовою оновлення сучасної системи дошкільної освіти є модернізація її змісту, гуманізація цілей і принципів, переорієнтація на розвиток особистості дитини як основного ресурса суспільного прогресу [6, с. 14].

На необхідності формування духовності у дітей дошкільного віку акцентується в *державних нормативних документах*, зокрема в Законах України «Про дошкільну освіту», «Про охорону дитинства», а також у *чинних освітніх програмах* на період 2017–2018 рр., а саме *комплексних*: «Дитина в дошкільні роки», «Соняшник», «Українське дошкілля» та у низці вже згадуваних *парціальних*: («Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку на християнських цінностях») [5] та «Скарбниця моралі» (програма з морального виховання дітей дошкільного віку) [3], в яких аргументовано доведено важливість духовної конструкції для становлення й формування особистості дошкільника.

Найбільш суголосною нашій розвідці вважаємо навчальну програму з духовно-морального виховання дошкільників, видану в Острозі (2009 р.) [7]. Її автори зазначають, що духовність визначає сутність людини з позицій християнського світогляду. Згідно з ним людина є Творінням Божим і складається з духу, душі та тіла. «Якщо йдеться про фізичне вдосконалення, то маємо на увазі розвиток тілесних функцій дитини, а якщо про душевне – то психічних. Ці два процеси аж ніяк не можна ототожнювати з духовним вихованням. Тому ми повинні лише зосередити увагу на християнських цінностях, що ведуть до цілковитої гармонії фізичного, розумового та духовного розвитку й на основі віри досягаються розумінням любові» [Там само, с. 4].

Зі свого боку, дослідниця О. Карпенко наголошує, що духовно-моральне виховання обумовлює зв'язок духовної культури суспільства й процесу виховання, позаяк «...із категорією духовності співвідноситься потреба пізнання світу, себе, змісту й призначення свого життя. Компонентами духовно-морального виховання постають загальнолюдські, національні, сімейні цінності, котрі реалізуються у закладах дошкільної освіти за допомогою різних форм виховної роботи» [2, с. 17].

Отже, можемо стверджувати, що в сучасних закладах дошкільної освіти духовно-моральне виховання набуває належного статусу. Воно передбачає формування в дитини високої духовності та моралі шляхом впливу на внутрішньо-психічний розвиток дошкільника (його свідомість, почуття, волю, поведінку). Традиційна система духовно-морального виховання дітей у сім'ї передбачає з'ясування сутності конкретних протиставлених реалій життя (добро – зло, правда – брехня, милосердя – жорстокість, честь – ганьба, щедрість – скупість, любов – ненависть, мужність –

боягузтво, радість – горе тощо. Правильно формують моральну свідомість дітей ті батьки, які ознайомлюють їх із народною етикою, тобто узвичаєними серед нашого народу нормами поведінки, моральними заповідями, мовленнєвим етикетом.

Морально-духовне виховання в родині здійснюється шляхом формування загальнолюдських та національних цінностей (гуманізму, милосердя, доброзичливості, правдивості, чесності, високої культури поведінки); шляхом засвоєння народної моралі, основою якої є народно-педагогічні сімейні традиції: шанування новонародженої дитини, її батьків, бабусів, хрещених батьків, пам'яті загиблих чи померлих родичів; відзначення в колі сім'ї родинних, календарних та обрядових свят тощо. Традиційна українська родинна педагогіка об'єднує у системі духовно-морального розвитку особистості також релігійне виховання, побудоване на основі віри в Бога і сповідання християнської моралі [8].

Дошкільна освіта має на меті допомогти дитині реалізувати свій природний потенціал, орієнтуватися на загальнолюдські й духовні цінності. Адже саме вони здебільшого детермінують потреби, які впливають на рушійні механізми активної діяльності людини. Зміни в суспільстві зумовлюють зміни й у системі цінностей. І навпаки, з переоцінки цінностей розпочинаються зміни в соціально-політичних поглядах людей. Будь-яка система виховання покликана зробити для кожної особистості ціннісно значущими суспільні норми й закони. Тільки так можна виховати майбутнього законслухняного громадянина й активного громадського діяча.

У Базовій програмі розвитку дитини дошкільного віку «**Я у світі**» виокремлено *основні соціальні компетентності дитини*: вміння орієнтуватися у людському оточенні (рідні, близькі, знайомі, незнайомі, різної статі, віку, роду занять та ін.); розуміти інших, їх настрій, потреби, особливості поведінки; поважати всіх, допомагати їм і турбуватися про них; спроможність обирати відповідні ситуації спілкування і спільної діяльності [9, с. 274]. Натомість в оновленій редакції цієї програми ключовим поняттям є «здоров'я» як «сплав тілесних, душевних і соціально-моральних складників, що засвідчує стан психіки та свідомості дитини, міру її благополуччя, ступінь урівноваженості з навколишнім середовищем, задоволеності своїм життям, відчуття захищеності й комфорту» [10, с. 9]. Духовне здоров'я невіддільне від морального, тому практикують духовно-моральне виховання.

Ще одна програма – «**Дитина в дошкільні роки**» [11] зорієнтована на загальні цінності й інтереси дитини, на врахування її вікових можливостей, збереження дитячої субкультури, взаємозв'язок усіх аспектів життя малюка.

Так, комплексна додаткова освітня програма «*Дитина в дошкільні роки*» поділяється на 4 частини й розглядає розвиток духовного потенціалу дошкільників із 3-х-річного віку. У змісті цієї програми є поділ на розділи за віковими періодами дошкільників. Так, дітям молодшого дошкільного віку присвячений розділ «Кроки до самостійності»; середнього дошкільного віку «Подорож у довкілля»; старшого дошкільного віку «Стежинки у всесвіт» [Там само].

У вступі до останньої автором зазначається, що духовний потенціал як інтегральне утворення «... в унікальній та неповторній комбінації поєднує можливе й дійсне, свідоме й несвідоме, суще й належне, а також взаємопов'язує здібності й здатності особистості до прийняття, переживання й творчого втілення у всіх сферах життєдіяльності базових загальнолюдських цінностей та індивідуальних ціннісних новоутворень кожної дитини» [Там само, с. 9–10].

Проаналізовані положення висвітлюються у наступних освітніх програмах. У програмі «Кроки до самостійності» зокрема зазначено, що дошкільнику необхідно виховувати позитивні взаємини з дорослими й дітьми: уважно вислуховувати дорослих, відповідати на їхні запитання, виконувати їхні прохання і вказівки; розвивати дружні відносини з дітьми, товарицькість, вміння взаємодіяти, разом гратися, допомагати один одному, ділитися іграшками та іншими предметами; вмінню проявляти симпатію й емпатію до ровесників, інтерес до їхніх вчинків. Слід також ознайомити дошкільнят із правилами поведінки: реагувати на прохання дорослого не кричати, не штовхатися й не битися, поступатися іграшкою товаришу, граючись поряд не заважати, не відбирати іграшки, не кидати їх, у спальні тихо поводитися; вчити бережно поводитися з речами, обладнанням, зеленими насадженнями на майданчику [Там само, с. 69].

У програмі «*Подорож у довкілля*» в інваріантній частині зазначено, що розвиток духовного потенціалу дитини здійснюється шляхом:

– виховання потреби поводитися у групі, на вулиці, у громадських місцях відповідно до встановлених правил культурної поведінки;

– ознайомлення з правилами взаємовідносин із ровесниками та дорослими, а саме: бути уважним до інших, привітним, надати допомогу товаришеві, поступатися своїми бажаннями, прислухатися до побажань та порад батьків;

– усвідомлення цінностей моральних норм відносин між людьми: доброзичливості, турботливості, чуйності, справедливості, чесності;

– уміння налагоджувати доброзичливі стосунки з незнайомими ровесниками, молодшими чи старшими дітьми, дорослими [11, с. 105].

У варіативній частині аналізованої Програми пропонується розширювати уявлення дошкільнят про традиції святкування свят християнської культури, ознайомлювати їх з основним релігійним змістом цих свят, залучати дітей до участі у святах у ролі активних учасників та глядачів; створювати відповідні умови для виховання морально-етичних і виявлення позитивних емоцій (повага до близьких, доброзичливість, бажання допомогти одне одному, ввічливість, слухняність, доброта, співчутливість; прищеплювати дітям орієнтири добра, істини, милосердя на основі віри, надії, любові: навчати чуйності до ровесників і старших, розвивати здатність до співпереживання, уміння врегулювати конфлікти [Там само, с. 106].

У програмі «*Стежинки у Всесвіт*» для дітей старшого дошкільного віку в інваріантній частині зазначено, що необхідно:

– спонукати дітей дотримуватися установлених правил культури поведінки в дитячому закладі та громадських місцях, виконувати їх без нагадування та за відсутності дорослих;

– формувати гуманні почуття; дати уявлення про доброту, чуйність, сміливість і боягузтво, скромність і зазнайство;

– виховувати турботливе ставлення до людей, уміння помічати прикрощі й невдачі в товаришів; прагнення допомогти, захистити слабшого;

– навчати доброзичливості у відносинах із людьми, дружніх, товариських стосунків з однолітками [11, с. 159].

Натомість у варіативній частині програми пропонується залучати дітей до моральних традицій християнської культури на основі зразків із життя конкретних історичних особистостей; допомагати вихованцям усвідомити особистісний зміст високих моральних цінностей; формувати в дошкільнят позицію неприйняття жорстокості, цинізму, непристойності, жадібності, хамства.

Зрештою дошкільним педагогам пропонується ознайомити вихованців зі Святим Письмом – Біблією, життям святих як зразком для наслідування; основними християнськими святами, показати їхній тісний зв'язок із народним життям, народним мистецтвом і творчістю [Там само, с. 160].

Як бачимо у наведеній програмі особливе значення духовному вихованню дітей приділяє варіативна частина, а інваріантна більше акцентує на формуванні моральних норм та цінностей дітей різновікових груп.

У нещодавно виданій комплексній програмі розвитку, навчання й виховання дітей раннього віку «*Соняшник*» морально-духовне виховання дошкільників представлено в другому розділі – «Розвиток і виховання душі та серця». Він містить такі підрозділи: «Люби ближнього свого, як самого себе», «Шануй батька і матір, і буде тобі добре на землі», «Патріотичне виховання», «Моральне виховання» та ін. У віці від 0 до 1 року («Немовлятко») передбачений зміст морального виховання включає навчання ввічливого спілкування, подяки після прийому їжі, за отримані подарунки тощо (наприклад, кивання голівкою); формування елементарного вміння жаліти і співчувати (пожаліти ляльку, що впала; бабусю, яка хвора), розрізняти, що таке добре і що погано [12, с. 26]. У віці від 1-го року до 2-х («Малятко») моральне виховання передбачає розвиток елементарних навичок етичного спілкування (вітання, прощання, подяка після прийому їжі, за подарунки тощо), заохочення до проявів доброзичливості у взаєминах із людьми, котрі оточують дитину, виховання таких гуманних почуттів, як доброта, чуйність, товариськість, співчутливість, милосердність [Там само, с. 41].

У період від 2-х років до 3-х («Мовлятко») продовжується виховання перелічених гуманних почуттів, а також започатковується розвиток здатності висловлювати задоволення з приводу власних успіхів, щиро радіти успіхам своїх однолітків [Там само, с. 63].

Як бачимо, у програмі «Соняшник» акцентовано винятково на моральній сентенції, а прояви духовності розглядаються опосередковано.

Яскраво висвітлене питання, що досліджується нами, й у програмі розвитку дітей старшого дошкільного віку «*Впевнений старт*» [13, с. 3]. Вона відображає запити педагогів-практиків та з

урахуванням кращих сучасних теоретичних і методичних рекомендацій пропонує орієнтири змістового наповнення освітньої роботи з дітьми, націлює педагогів і батьків на особистісний розвиток вихованців за основними напрямками, особливо увиразнюючи при цьому ігрову діяльність як провідний незамінний засіб розвитку дошкільників.

Автори програми поміщають завдання морально-духовного виховання дошкільнят у розділ «Пізнавальний розвиток» (напрямок «У світі людей»):

1) закріплювати і збагачувати уявлення дитини про соціальне середовище: сім'ю, родину, рід, дитячий садок, школу, місто, село, країну; 2) розвивати відчуття приналежності до місця народження та проживання (малої Батьківщини – назва селища, міста, мікрорайону); 3) виховувати громадянські почуття й інтерес до сучасних подій у країні; 4) вчити любити й шанувати сімейні свята, брати активну участь у їх організації та проведенні; 5) дотримуватися сімейних традицій, зміцнювати їх; 6) шанувати пам'ять роду; 7) формувати уявлення про інші нації та народи (2 – 3 країни); вчити прихильно ставитися до людей інших національностей; виховувати миролюбність тощо [Там само, с. 4].

Не менш перспективною вважаємо програму розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» [14]. У ній завдання морально-духовного виховання дошкільників представлені в розділі «Соціально-моральний розвиток», де висвітлено зміст роботи педагогів із виховання в дітей гуманних почуттів і доброзичливих взаємин, основ колективізму; конкретизовано знання про суспільні норми моралі, необхідні для формування основ моральних якостей; наголошено на дотриманні принципу наступності в усіх аспектах морального виховання дітей різних вікових груп.

Найважливішим є те, що до програми «Українське дошкілля» вперше введено окремий напрямок роботи з дошкільниками «Духовне виховання». Особливу увагу приділено прищепленню культури поведінки дітей. У ранньому дошкільному віці завданнями соціально-морального розвитку дітей є: формувати елементарні уявлення про те, що таке добре і що таке погано; культивувати шанобливе ставлення до членів сім'ї, родини; виховувати слухняність, вчити проявляти симпатію до ровесників, любов і співчуття до всього живого, а також чемно поводитися у громадських місцях [Там само, с. 22].

У молодшому дошкільному віці духовне виховання дітей полягає у створенні сприятливих умов для формування моральної свідомості (знань, моральних норм, моральних почуттів) та моральної поведінки (вміння керуватися у своїх учинках загальнолюдськими нормами, ініціювати допомогу, співчуття, радіти власним і чужим успіхам, робити комусь приємно, отримувати від цього задоволення) [Там само, с. 68].

Для дітей середнього дошкільного віку духовне виховання здійснюється шляхом реалізації все більш складних освітніх завдань; а саме: формувати моральну позицію дитини, її ціннісні орієнтири, інтереси та потреби; виховувати позитивні почуття до рідних, повагу до старших; вміння проявляти турботу про молодших дітей, домашніх приручених тварин; співчутливе ставлення до дітей з особливими потребами [Там само, с. 123 – 124].

Старший дошкільний вік характеризується виникненням т. зв. «внутрішньої моральної інтуїції» – прагнення поводитися відповідно до загальноприйнятих норм не тому, що цього вимагають дорослі, а тому що це приємно для себе й для інших. Провідними завданнями соціально-морального розвитку в цьому віці є: збагачення знань дітей про пріоритети загальнолюдських цінностей: справедливість, чесність, доброту, комунікабельність, оптимізм тощо; розширення уявлення дошкільника про авторитет та людські чесноти; формування вміння розуміти інших та враховувати їх думку; сприяти усвідомленню поняття «духовний ідеал людини»; вчити адекватно реагувати на асоціальні вчинки, розв'язувати спірні питання, бути справедливим, совісним, відповідальним [Там само, с. 190].

Сьогодні все більше педагогів, особливо вихователів дошкільної освіти починають розуміти, що виховати моральну дитину без опори на традиційні основи християнського віровчення неможливо, і робота в цьому напрямі має бути безперервною, з урахуванням вікових особливостей дитини, її індивідуальних якостей. Загальновідомо, що якщо не займатися духовно-моральним вихованням дитини, то пізніше її перевиховати буде дуже важко.

Необхідністю духовного збагачення дошкільників керувалася Л. Лохвицька у своїй авторській парціальній програмі «Скарбниця моралі». Її зміст передбачає вивчення таких тематичних модулів: «Про мораль знати – негараздів уникати»; «Дорослих поважати й чемним зростати»; «З дітьми дружно жити і їх розуміти»; «Довіру проявляти та співпереживати»; «Гарних манер набувати і ввічливим

ставати»; «Добрі справи творити і завжди їм радіти»; «У злагоді бути – про образи забути»; «Себе оцінити і кращим зробити» [3, с. 14 – 16]. Усі вони спрямовані на опанування дошкільників морального досвіду, становлення їхніх моральних свідомості та самосвідомості, прищеплення їм норм та культури поведінки у суспільстві.

Програма «Скарбниця моралі» наголошує: лише шляхом духовно-морального виховання можна сформувати духовні стержні особистості дитини.

Зовсім, нещодавно в дошкілля увійшла парціальна програма «**Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку на християнських цінностях**» [5], призначена для факультативного використання у закладах дошкільної освіти для дітей від 3 до 6 років. Програма отримала гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України від 29.12.2015 р. №1/11-19157 для використання в дошкільних навчальних закладах». На думку авторів програми, складовою правильного способу життя є духовно-моральне здоров'я, що передбачає наявність певної життєвої позиції [Там само, с. 5]. Таке переконання суголосне програмі «Я у Світі» за новою редакцією. Особистості необхідні постійні духовне збагачення, очищення й оздоровлення, чинниками якого є духовне самовдосконалення, гармонія краси тіла, душі й духу, любов. Дослідниками доведено, що більшість захворювань спричинені порушенням етичних і моральних норм поведінки. Відсутність у людини духовності і моральності негативно впливає на розвиток її особистості, її духовне здоров'я. Тому формування духовності людини слід розпочинати ще змалку шляхом прищеплення їй основ християнського світогляду, який ґрунтується на істині про Бога, і що є незмінною за будь-яких часів. Необхідно з ранніх років закласти в душу дитини позитивний християнський зміст – не як щось зовнішнє й тимчасове, а як відповідь на її власні найглибші внутрішні запити [Там само, с. 6].

У зазначеній програмі акцентується на розвитку моральних якостей людини як підґрунтя її духовності. Потенціал особистості проявляється через її духовні потреби й цінності (інтелектуальні, моральні, естетичні), емоційну культуру, моральні й естетичні ідеали, світогляд, а також творчі устремління.

Прищеплення дошкільнятам християнських моральних чеснот потрібно здійснювати за допомогою таких завдань:

- забезпечення дітям належних морально-етичних умов для самопізнання та самореалізації;
- ознайомлення вихованців з основами християнської моралі як фундаменту загальнолюдських цінностей, із християнськими моральними цінностями: істини, благочестя, добра, любові, краси, людської гідності, совісті, честі, високого покликання людини, сенсу її життя;
- формування свідомої й відповідальної поведінки дитини на засадах християнських духовних, моральних та культурних цінностей;
- збагачення словника дітей словами, пов'язаними зі сферою духовно-морального виховання;
- залучення дітей до активної діяльності з реалізації духовно-моральних цінностей;
- налагодження взаємозв'язку сім'ї і дошкільного навчального закладу в духовно-моральному вихованні дітей [Там само, с. 6–7].

Зі змісту аналізованої програми простежуємо багатий духовний пласт, який має пустити в душу дитини глибокі корені добра, чуйності, взаєморозуміння, чесності, справедливості, емпатії, співчутливості, совісті, відповідальності. І все це для того, щоб, починаючи з ранніх літ, дитина могла опанувати у малому – великі, а у великому – малі духовні постулати, єднатись у Богові, бути до Нього наближеною, розуміти Його Слово, стати покірною й загалом духовно обізнаною.

Висновки. Аналіз змісту програмного забезпечення духовного виховання дітей дошкільного віку в умовах вітчизняних закладів дошкільної освіти дає підстави для висновку, що цей педагогічний пласт сьогодні є, на жаль, маловивченим і маловживаним. Загальновідомо, що власне духовний потенціал закладає твердий моральний фундамент особистості. Духовне виховання сучасних дошкільників, на нашу думку, – це, по суті, спрямування їх на дотримання заповідей Божих, що допоможуть їм сьогодні, завтра і в майбутньому жити праведно, добросовісно, щиро та з чистою совістю. Оскільки воно відіграє велику роль у гармонійному розвитку особистості, необхідно пропагувати загальнолюдські й національні духовні цінності, формувати громадянську й національну ідентичність, а також залучати сучасних дітей до християнської культури з огляду на їх запити. Глибоке дослідження шляхів і методів духовного виховання дошкільників в умовах сучасних вітчизняних закладів дошкільної освіти вважаємо перспективою подальших наукових розвідок.

Список використаних джерел та літератури

1. Буева Л.О. О ценностях духовной культуры / Л.О. Буева. – СПб., 1999. – 373 с.
2. Карпенко О. Духовний світ дитини : навчально-методичний посібник / Ореста Карпенко, Любов Загоруйко. – Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2016. – 348 с.
3. Програма з морального виховання дітей дошкільного віку «Скарбниця моралі» / Л.В. Лохвицька. – Тернопіль : Мандрівець, 2014. – 128 с.
4. Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку : [програма з духовно-морального виховання дошкільників; навчально-методичний посібник] / уклад. : В.В. Скрипник, В.Є. Сучок / за ред. В.М. Жуковського. – 2-ге вид., допов. і перероб. – Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2012. – 184 с.
5. Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку на християнських цінностях : навч. прогн. та календарно-темат. план / А. М. Богуш, І. Л. Сіданіч, В. Є. Сучок та ін. – К. : ВБФ «Східноєвропейська гуманітарна місія», 2016. – 76 с.
6. Базовий компонент дошкільної освіти : [нормативний документ] / наук. кер. А. Богуш // Затверджено наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України «Про затвердження Базового компонента дошкільної освіти (нова редакція)» від 22.05.2012 № 615. – К., 2012. – 26 с.
7. Навчальна програма з духовно-морального виховання дошкільників / уклад. : В.В. Скрипник, В.Є. Сучок. – Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2009. – 24 с.
8. Основні напрями родинного виховання. – [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://allref.com.ua/uk/skachaty/Osnovni_napryami_godinnoho_vihovannya.
9. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / М-во освіти і науки України, АПН України; наук. ред. та упоряд. О.Л. Кононко. – К. : Світич, 2008. – 430 с.
10. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» (нова редакція). У 2-х ч. – Ч.П. – Від трьох до шести (семи) років / О.П. Аксьонова, А.М. Аніщук., Л.В. Артемова та ін.; наук. кер. О.Л. Кононко. – К. : ТОВ МЦФЕР-Україна, 2014. – 452 с.
11. Дитина в дошкільні роки : комплексна додаткова освітня програма / автор. кол.; наук. кер. К.Л. Крутії. – Запоріжжя : ТОВ «ЛПКС» ЛТД, 2016. – 160 с.
12. Комплексна програма розвитку, навчання та виховання дітей раннього віку «Соняшник» / Л.В. Калуська. – Тернопіль : Мандрівець, 2014. – 144 с.
13. Програма «Впевнений старт». – Київ, 2010. – 99 с. [Електронний ресурс] // Режим доступу : http://old.mon.gov.ua/images/files/doshkilna-cerednya/doshkilna/progr_rozv/1.pdf
14. Білан О.І. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» / О.І. Білан, Л.М. Возна, О.Л. Максименко та ін. – Тернопіль : Мандрівець, 2012. – 264 с.

Виолетта Васильевна Городиская,

кандидат педагогических наук, доцент, кафедры
общей педагогики и дошкольного образования
Дрогобычского государственного педагогического
университета имени Ивана Франко,
e-mail: vgorodiska@ukr.net

ПРОГРАММНОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ДУХОВНОГО ВОСПИТАНИЯ В СОВРЕМЕННЫХ ОТЕЧЕСТВЕННЫХ ДОШКОЛЬНЫХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ

В статье рассмотрена проблема наполнение мира дошкольников духовными постулатами; выяснено содержание понятия «духовность» как одного из важных конструктов в становлении личности ребенка; раскрыта сущность духовно-морального воспитания детей дошкольного возраста; проанализировано специфику его программного обеспечения в современных отечественных учреждениях дошкольного образования; а также освещены основные компетентности ребенка дошкольного возраста в сфере духовных ценностей.

Ключевые слова: духовность, духовное воспитание детей, духовно-моральное воспитание дошкольников, моральное становление детей, духовные ценности, моральные нормы.

Violetta Gorodiska

Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor Department of General Pedagogy
and Pre-school Education Drohobych State
pedagogical university named after Ivan Franko,
e-mail: vgorodiska@ukr.net

SPIRITUAL EDUCATION SOFTWARE IS IN MODERN HOMEESTABLISHMENTS OF PRESCHOOL EDUCATION

Introduction. *The problem of filling the world of preschool children with spiritual postulates is in the article; the meaning of the concept of «spirituality» as one of the important constructs in the development of the child's personality is found out; essence of spiritual and moral upbringing of children of preschool age is revealed; the specifics of his software in modern native institutions of pre-school education are analyzed; the specifics of its software in modern domestic institutions of preschool education are analyzed; the main competences of preschoolers in the field of spiritual values are also highlighted.*

Purpose. *The purpose of the article is to reveal the content of the spiritual upbringing of preschool children in modern Ukrainian educational programs; carry out their analysis and draw the attention of the children (both theoreticians and practitioners) to this extremely urgent problem today.*

Methods. *Research methods are: analysis, comparison, systematization and generalization of educational programs on the problem of the spiritual upbringing of preschoolers.*

Results. *A number of state normative documents, current educational programs for 2017 - 2018 are distinguished (complex and partial), their qualitative content difference in the spiritual upbringing of children of preschool age. The problem of spirituality is rather indirectly considered in complex educational programs, namely, in the dimension of spiritual and moral upbringing of preschoolers is proved. Instead, it is more fully covered in partial (additional) programs. We recognize that spirituality is a priority in the hierarchy of educational levers, in the moral development of the personality of the preschool child.*

Originality. *For the first time, the analysis of educational complex and partial programs for the upbringing of pre-schoolers, comprehensive coverage of the contents of spiritual values within the framework of Christian faith and love.*

Conclusion. *It is stressed that this pedagogical stratum is, unfortunately, not well-studied and used in pre-school. After all, the foundations of spirituality from the earliest years will inflamerate the pupils with the flame of goodness, honesty, justice, sensitivity, and mercy, which will help them to live today, tomorrow and in the future, righteously, in good faith, sincerely and with pure conscience. The attention of the preschool workers is emphasized on the particular appeal to this urgent problem today. A profound study of the ways and methods of spiritual education of preschool children in the conditions of modern domestic institutions of preschool education is considered a prospect of further scientific research.*

Key words: *spirituality, spiritual education of children, spiritual-moral education of preschool children, moral becoming of children, spiritual values, moral norms.*

References

1. Bueva L.O. O tsenostyakh dukhovnoy kul'turu / L.O. Bueva. – SPb., 1999. – 373 s.
2. Karpenko O. Dukhovnyy svit dytyny : navchal'no-metodychnyy posibnyk / Oresta Karpenko, Lyubov Zahoruyko. – Drohobych : Redaktsiyno-vydavnychyy viddil Drohobyt's'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka, 2016. – 348 s.
3. Prohrama z moral'noho vykhovannya ditey doshkil'noho viku «Skarbnytsya morali» / L.V. Lokhvyyts'ka. – Ternopil' : Mandrivets', 2014. – 128 s.
4. Dukhovno-moral'ne vykhovannya ditey doshkil'noho viku : [prohrama z dukhovno-moral'noho vykhovannya doshkil'nykiv; navchal'no-metodychnyy posibnyk] / uklad. : V.V. Skrypnyk, V.Ye. Suchok / za red. V.M. Zhukov's'koho. – 2-he vyd., dopov. i pererob. – Ostroh : Vydavnytstvo Natsional'noho universytetu «Ostroz'ka akademiya», 2012. – 184 s.
5. Dukhovno-moral'ne vykhovannya ditey doshkil'noho viku na khrystyans'kykh tsinnostyakh : navch. prohr. ta kalendarno-temat. plan / A.M. Bohush, I.L. Sidanich, V.Ye. Suchok ta in. – K. : VBF «Skhidnoyevropeys'ka humanitarna misiya», 2016. – 76 s.
6. Bazovyy komponent doshkil'noyi osvity : [normatyvnyy dokument] / nauk. ker. A. Bohush // Zatverdzheno nakazom Ministerstva osvity i nauky, molodi ta sportu Ukrayiny «Pro zatverdzhennya Bazovoho komponenta doshkil'noyi osvity (nova redaktsiya)» vid 22.05.2012 # 615. – K., 2012. – 26 s.
7. Navchal'na prohrama z dukhovno-moral'noho vykhovannya doshkil'nykiv / uklad. : V.V. Skrypnyk, V.Ye. Suchok. – Ostroh : Vydavnytstvo Natsional'noho universytetu «Ostroz'ka akademiya», 2009. – 24 s.
8. Osnovni napryamy rodynnoho vykhovannya. – [Elektronnyy resurs] // Rezhym dostupu: http://allref.com.ua/uk/skachaty/Osnovni_napryami_rodinnogo_vihovannya
9. Bazova prohrama rozvytku dytyny doshkil'noho viku «Ya u Sviti» / M-vo osvity i nauky Ukrayiny, APN Ukrayiny; nauk. red. ta uporyad. O.L. Kononko. – K. : Svitych, 2008. – 430 s.
10. Prohrama rozvytku dytyny doshkil'noho viku «Ya u Sviti» (nova redaktsiya). U 2-kh ch. – Ch.II. – Vid tr'okh do shesty (semy) rokiv / O.P. Aks'onova, A.M. Anishchuk., L.V. Artemova ta in.; nauk. ker. O.L. Kononko. – K. : TOV MTsFER-Ukrayina, 2014. – 452 s.

11. Dytyna v doshkil'ni roky : kompleksna dodatkova osvithna prohrama / avtor. kol.; nauk. ker. K.L. Krutiy. – Zaporizhzhya : TOV «LIPS» LTD, 2016. – 160 s.
12. Kompleksna prohrama rozvytku, navchannya ta vykhovannya ditey rann'oho viku «Sonyashnyk» / L.V. Kalus'ka. – Ternopil' : Mandrivets', 2014. – 144 s.
13. Prohrama «Vpevnenyy start». – Kyiv, 2010. – 99 s. [Elektronnyy resurs] // Rezhym dostupu : http://old.mon.gov.ua/images/files/doshkilna-cerednya/doshkilna/progr_rozv/1.pdf
14. Bilan O.I. Prohrama rozvytku dytyny doshkil'noho viku «Ukrayins'ke doshkillya» / O.I. Bilan, L.M. Vozna, O.L. Maksymenko ta in. – Ternopil' : Mandrivets', 2012. – 264 s.

Отримано редакцією 13.10.2017 р.

УДК 373.2.016:81-028.31

Ірина Львівна Паласевич,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка,
e-mail: ipalasevich@gmail.com

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ МОВЛЕННЕВОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті розкриваються сутність і зміст мовленнєвого розвитку дітей середнього дошкільного віку (виховання звукової культури; організація словникової роботи, формування граматичної правильності мовлення, розвиток зв'язного мовлення); акцентується увага на доцільності використання різних видів дитячої діяльності для реалізації мовленнєвих завдань; обґрунтовуються організаційно-педагогічні умови ефективного мовленнєвого розвитку дітей п'ятого року життя (створення розвивального комунікативно-мовленнєвого середовища; комплексне розв'язання завдань мовленнєвого розвитку у різних видах діяльності; співпраця дошкільних закладів з родинами вихованців).

Ключові слова: діти середнього дошкільного віку, завдання мовленнєвого розвитку дошкільників, комунікативно-мовленнєве середовище, навчально-мовленнєва діяльність, художньо-мовленнєва діяльність, мовленнєво-ігрова діяльність, організаційно-педагогічні умови мовленнєвого розвитку дошкільників.

Постановка проблеми. Актуальність своєчасного мовленнєвого розвитку в дошкільному віці визначається потребою створення оптимальних умов для якнайповнішого розкриття потенційних можливостей кожної дитини, становлення її як мовленнєвої особистості, тобто активного, ініціативного мовця, відкритого для спілкування, який легко і невимушено вступає у взаємодію з дітьми та дорослими, володіє формулами мовленнєвого етикету, має розвинуті комунікативні здібності й достатній рівень розвитку рідного мовлення.

Саме через мовлення під час повсякденного спілкування дитина реалізує себе, виявляючи своє ставлення до довкілля; пізнає природний, предметний і соціальний світ, що її оточує, в його цілісності й різноманітності; формує та розкриває власний образ «Я»; засвоює і створює культурні цінності як активний суб'єкт взаємодії.

Оволодіння мовою і мовленням – складний процес, який залежить від вікових та індивідуальних особливостей дошкільників, соціальної ситуації їхнього розвитку, проектування розвивального комунікативно-мовленнєвого середовища, а також використовуваних вихователями у навчально-виховному процесі закладів дошкільної освіти педагогічних технологій, спрямованих на формування різних видів компетенцій – мовленнєвої (фонетична, лексична, граматична, діалогічна, монологічна) і комунікативної.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зазначимо, що проблема мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку досліджується в різноманітних аспектах: у контексті мовленнєво-творчої діяльності, що сприяє виявам самостійності, ініціативи і творчості вихованців, задоволенню їхніх комунікативних та пізнавальних потреб (О. Білан, А. Богуш [9], [10], Н. Гавриш [3], [12], Н. Кирста [6], Н. Луцан [10], С. Макаренко [2], Ю. Руденко та ін.); методики мовленнєвого розвитку дітей (А. Богуш [3],